

Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Babalarda Ebeveyn Öz Yeterliliği, Algılanan Sosyal Destek ve Aile Yüğü İlişkisi

The Relationship Between Parental Self-efficacy, Perceived Social Support and Family Burden on Fathers of Children with Intellectual Disability

AYŞE KARLIOĞLU*

HATİCE YILDIRIM SARI **

Geliş Tarihi: 31.03.2018, Kabul Tarihi: 17.08.2018, Yayın Tarihi: 10.07.2019

Cite this article as: A Karlioğlu, H Yıldırım Sarı. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Babalarda Ebeveyn Öz Yeterliliği, Algılanan Sosyal Destek ve Aile Yüğü İlişkisi. Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi 2019;16(2):112-118.

Etik Komite Onayı: Bu çalışma için etik komite onayı, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan alınmıştır (Tarih:16.06.2017, Karar No: 188).

Bilgilendirilmiş Onam: Çalışmaya katılan babalardan bilgilendirilmiş yazılı onam alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval was received for this study from the İzmir Katip Çelebi University Non Interventional Committee of Clinical Research (Date:16.06.2017, No: 188).

Informed Consent: Written informed consent was obtained from fathers who participated in this study.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: No conflict of interest was declared by the authors.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

© Telif Hakkı 2019 Koç Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Semahat Arsel Hemşirelik Eğitim ve Araştırma Merkezi (SANERC) - Makale metnine www.kuhead.org web sayfasından ulaşılabilir.

© Copyright 2019 by Koç University School of Nursing Publication of the Semahat Arsel Nursing Education and Research Center - Available online at www.kuhead.org

ÖZ

Amaç: Bu çalışma, zihinsel engeli olan çocukların babalarında ebeveyn öz yeterliliği ve algılanan sosyal desteğin aile yükü ile ilişkisini belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Yöntem: Çalışma, İzmir'de merkez ilçelerde bulunan Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri'nde eğitim alan zihinsel engeli olan çocukların babaları ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya 100 baba katılmıştır. Çalışmada araştırmacılar tarafından oluşturulmuş olan Birey Tanıtım Formu ile Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Ebeveyn Öz Yeterlilik Ölçeği ve Aile Yüğü Değerlendirme Ölçeği kullanılmıştır. Veriler araştırmacılar tarafından babalar ile yüz yüze görüşülerek anket yöntemi ile toplanmıştır. Veriler tanımlayıcı istatistikler ve korelasyon analizi ile incelenmiştir.

Bulgular: Çalışmaya göre ebeveyn öz yeterliliği toplam ölçek puanı ile algılanan sosyal destek ölçeği toplam puanı ve aile yükü ölçeği ekonomik yük alt boyutu ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Çalışmada, ebeveyn öz yeterliliği ölçeği toplam puanı ile algılanan sosyal destek ölçeği toplam puanı ve aile yükü ölçeğinin ekonomik yük alt boyutu ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Sonuç: Çalışmada algılanan sosyal destek ölçeği ve aile yükü ölçeği toplam ve alt boyutları ölçek puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunmaktadır. Zihinsel engelli çocuğu olan babaların yaşadığı stres, algıladığı sosyal destek, öz yeterlilik algısı ve aile yüklerinin belirlenmesine yönelik olarak daha fazla ileri araştırmaların yapılması önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: Aile yükü; öz yeterlilik; sosyal destek.

* A Karlioğlu, Bilim Uzmanı Hemşire
Mustafa Barut Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, İstanbul
e-posta: aysekarlioğlu@hotmail.com

ABSTRACT

Aim: This study was conducted to determine the relationship between parental self-efficacy, perceived social support and family burden on fathers of children with intellectual disability. Methods: This study was conducted with fathers whose children had intellectual disability in Special Education and Rehabilitation Centers located in central districts of İzmir. There were 100 fathers in the study. In the study, the Individual Identification form, the Multidimensional Perceived Social Support Scale, the Parent Self-Efficacy Scale, and the Family Burden Assessment Scale were used. The data were collected by survey method through face-to-face interviews with the fathers. The data were analyzed by descriptive statistics and correlation analysis.

Results: According to the results, there was a statistically significant relationship between the Parent Self-Efficacy Scale total scale score, Perceived Social Support Scale total scale score, and the Family Burden Assessment subscale score. In the study, a statistically significant relationship was found between total scale score of the Perceived Social Support Scale and the total scale score of the Family Burden Assessment.

Conclusion: There was also a statistically significant relationship between the Perceived Social Support Scale, the Family Burden Assessment, and the total of the subscale scores. It is suggested that further research be done to determine the stress experienced by fathers of children with intellectual disability, perceived social support, self-efficacy perception and family burden.

Keywords: Family burden; self-efficacy; social support.

** H Yıldırım Sarı, Prof. Dr.
İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, İzmir
Yazışma Adresi / Address for Correspondence:
İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü,
Çiğli Ana Yerleşkesi, İzmir
Tel: 0 232 329 35 35 / 4810
e-posta: hatice.sari@ikc.edu.tr

Zihinsel yetersizlik; gelişimsel dönemde kendini gösteren ve genel zeka fonksiyonlarına göre belirli bir düzeyin altında olma durumu olarak tanımlanır. Zihinsel yetersizliği olan bireylerin bir kısmı hayatlarını idame ettirebilecek duruma gelmelerine karşın, özellikle ağır ve çok ağır zihinsel yetersizliğe sahip bireyler yaşamları boyunca bakım ve gözetime ihtiyaç duymaktadırlar. Bu nedenle aile, zihinsel yetersizliği olan bireylerin rehabilitasyonu, eğitimi ve bakımında çok önemli bir yere sahiptir.⁽¹⁾

Zihinsel engeli bulunan bir çocukla yaşamak aile üyelerinde stres ve kaygı yanında yüklenme (burden) duygusu da yaratır. Yüklenme; bakımın bir sonucu olarak bakım verenin algıladığı duyguları, fiziksel sağlığı, sosyal yaşamı ve ekonomik durumunu kapsamaktadır. Yüklenme duygusunu yetersizliği olan çocuğun; cinsiyeti, yaşı, yetersizliğinin türü ve derecesi, ebeveynlerin yaşı, sosyoekonomik düzeyleri, birlikte ya da ayrı olmaları, ebeveynlerin öz yeterlilikleri ve algıladıkları sosyal destek etkilemektedir.⁽²⁻⁵⁾

Ebeveynler için zihinsel yetersizliği olan bir çocuğa sahip olmak zor yaşamsal tecrübelerdendir. Bu duruma uyum sağlamaları ve kabullenmeleri için ebeveynlerin kişisel özellikler içinde yer alan öz yeterlik algıları yüksek olmalıdır.⁽³⁻⁵⁾ Aksoy ve Diken'in aktardığına göre Bandura'ya göre öz yeterlik algısı, insanların kendilerine ilişkin düşünce ve duygularını, belirli bir duruma yönelik güdülenme düzeylerini ve davranışlarını etkileyebilir. Bireylerde öz yeterlik inancı yüksek ise; bir işi başarmak için daha çok çaba gösterirler, olumsuzluklar karşısında kolayca geri çekilmezler, ısrarlı ve sabırlı olurlar.⁽³⁾ Ebeveynlik öz yeterliliği ise, "ebeveynin, çocuğunun bakım ve yetiştirilmesiyle ilgili bir takım görevler hakkında sahip olduğu kendi kapasitesine dair yargıları ve inançları" olarak tanımlanmıştır.⁽³⁾ Yüksek ebeveynlik öz yeterlik algısına sahip annelerin, çocukları daha uygun çevresel ortamlar oluşturduğu, ceza yöntemine daha az başvurdukları, çocuklarının tepkilerine daha duyarlı oldukları, çocuklarıyla olan etkileşimlerinde daha fazla sorumluluk aldıkları belirtilmektedir.⁽³⁻⁵⁾

Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin algıladıkları sosyal desteğin artması ile aile stresinin ve aile yükünün azaldığı saptanmıştır.^(5,6) Sosyal destek, bireye çevresindeki insanlar tarafından sağlanan duygusal, fiziksel, bilgilendirici yardım olarak tanımlanmıştır. Sosyal destek, stres altında veya güç durumda bulunan bireye çevresinde bulunan kişiler (eş, aile, arkadaş, uzmanlar) tarafından sağlanan maddi ve manevi yardımların tümünü içermektedir.⁽⁷⁾ Yapılan çalışmalarda, annelerin sürekli kaygı düzeylerinin yüksek olduğu ve sosyal destek düzeyi ile sürekli kaygı düzeyi arasında negatif yönde ilişki olduğu,^(2,8-11) algılanan sosyal destek düzeyi arttıkça umutsuzluk düzeyinin azaldığı tespit edilmiştir.⁽⁸⁻¹¹⁾ Yapılan çalışmalarda, sosyal desteğin stresi ve diğer psikolojik sorunları önleyici bir faktör olduğuna ve bununla birlikte sosyal desteklerden duyulan memnuniyetin stresi azaltıcı etkisinin olduğuna; uzmanlardan sağlanan bilgi desteğinin davranış problemleri ile başa çıkma becerilerine katkı sağladığına; sosyal desteğin anne babalardaki yetersizlik duygusunu azaltarak

yaşam doyumunu arttırdığına dikkat çekilmiştir.⁽¹²⁻¹⁴⁾

Yetersizliği olan çocuğa sahip olmanın aile üzerine olan etkisini araştıran çalışmalarda, çoğunlukla annelere odaklanıldığı, babaların ikinci planda tutulduğu ve özellikle babalar ile yapılmış çalışmaların yok denecek kadar az olduğu görülmüştür. Bu durum özellikle yurt içi çalışmalarda geçerli iken, yurt dışı çalışmalarda da aynı duruma rastlanılmıştır.⁽¹¹⁻¹⁵⁾ Aile içinde annelerin yetersizliği olan çocuğu ile daha çok vakit geçirmesi ve ilgilenmesi; babaların ise daha çok aile dışında çalışan, aileye gelir sağlayan, aile ihtiyaçlarını karşılayan rolde olması nedeniyle araştırmalarda anneye odaklanılmış olabilir. Bu araştırma babalardaki durumu ortaya koyan çalışmaların sınırlı olması nedeniyle planlanmıştır.

Amaç

Bu araştırma, zihinsel engelli çocukların babalarında ebeveyn öz yeterliliği ve algılanan sosyal desteğin, aile yükü ile ilişkisini belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Araştırmanın Soruları

1. Zihinsel engelli çocukların babalarında ebeveyn öz yeterliliği ile aile yükü arasında ilişki var mıdır?
2. Zihinsel engelli çocukların babalarında algılanan sosyal destek ile aile yükü arasında ilişki var mıdır?
3. Zihinsel yetersizliği olan çocukların babalarında ebeveyn öz yeterliliği ile algılanan sosyal destek arasında ilişki var mıdır?

Yöntem

Tanımlayıcı türde yapılmış olan bu çalışma zihinsel engeli olan çocukların babaları ile yürütülmüştür.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini İzmir'de bulunan Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri'nde eğitim gören zihinsel engelli çocuğa sahip babalar oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini, basit rastgele örnekleme yöntemi kullanılarak Temmuz 2016-Temmuz 2017 tarihleri arasında İzmir'de merkez ilçelerde (Balçova, Bayraklı, Bornova, Buca, Çiğli, Karabağlar, Karşıyaka, Konak) bulunan Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri'nde eğitim gören zihinsel engelli çocuğa sahip babalar oluşturmuştur. Bu merkezlerde eğitim gören çocukların babalarından 192'sine ulaşılmış, bunlardan 100'ü araştırmaya katılmayı kabul etmiştir. Araştırmaya katılan babalar, aileleri ve çocukları ile ilgili özellikler Tablo 1 ve 2'de gösterilmiştir. Çalışmaya İzmir ilinde ikamet eden, özel eğitim ve rehabilitasyon hizmeti alan zihinsel engelli çocuğa sahip ve araştırmaya katılmaya gönüllü babalar dahil edilmiştir.

Araştırmanın Uygulanması

Veriler araştırmacı tarafından yüz yüze görüşme yöntemi ile toplanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Veriler aşağdaki formlar kullanılarak toplanmıştır.

Birey-Aile Çocuk Tanıtım Formu: Araştırmacı tarafından düzenlenen formda, baba, aile ve çocuğun sosyodemografik özelliklerine ilişkin sorular bulunmaktadır.

Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ÇBASDÖ): Bu ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışması Eker ve Arkar tarafından yapılmıştır. Ölçek, sosyal desteğin yeterliliğini öznel olarak değerlendirir, 12 maddeden oluşur. Alt ölçek yapısı 'aile', 'arkadaş' ve 'özel bir insandan' alınan desteği içerir. Ölçek Likert tipindedir; verilen cevaplar '1-Kesinlikle Katılıyorum' ile '7-Kesinlikle Katılmıyorum' arasında değişim göstermektedir. Toplam puanın yüksekliği sosyal desteğin yüksekliğini göstermektedir. Ölçeğin Türkçe formunun Cronbach Alfa katsayıları aile, arkadaş, özel bir insan ve toplam ölçek puanı için sırasıyla .94, .85, .90 ve .85 olarak bulunmuştur.⁽⁸⁾ Ölçek toplam maddelerinin bu çalışmadaki Cronbach alfa değeri .89'dur.

Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği: Ölçek Guimond, Moore, Aier, Maxon tarafından geliştirilmiştir. İlk olarak Diken tarafından Türkçe'ye uyarlanmış ve kullanılmıştır. Ölçek 17 maddeden oluşmaktadır. Cavkaytar ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada orijinal ölçekte yer alan tersten puanlanan maddelerinin Türkçe'de daha anlaşılır olması amacıyla bu maddeler olumlu ifade şeklinde yeniden formüle edilmişlerdir. Cronbach alfa katsayısı ölçeği oluşturan 17 madde üzerinden .95 olarak bulunmuştur.⁽⁴⁾ Ölçeğin faktör yapısını belirleyebilmek için açıklayıcı (exploratory) faktör analizi yapılmıştır. Yapılan analizlerde, 17 maddenin faktör analizi için Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) değeri .95 bulunmuştur. Ölçeğin test-tekrar test uygulaması sonucu Pearson korelasyon katsayısı, $r: .79$, $p < .001$ bulunmuştur.⁽⁴⁾ Ölçeğin bu çalışmadaki cronbach alfa değeri .94'tür.

Zihinsel Yetersizliği Olan Çocukların Aileleri İçin Aile Yüku Değerlendirme Ölçeği: Ölçek zihinsel yetersiz çocuğu olan ailelerin yükünü belirlemek amacıyla 2008'de Sarı ve Başbakkal tarafından geliştirilmiştir. Ölçek 43 maddeden oluşmaktadır, beşli likert biçiminde hazırlanmıştır (1:hiçbir zaman, 2:nadiren, 3:bazen, 4:çoğu zaman-sık sık, 5:her zaman). Ölçeğin Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı .92, ölçeğin tekrar test uygulamasında Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı .93'tür. Ölçeğin test-tekrar test arasındaki korelasyon değeri .98'dir ve $p: .000$ düzeyinde anlamlıdır. Aile Yüku Değerlendirme Ölçeği'nin alt boyutlarının Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı; ekonomik yük alt boyutu için .89, yetersizlik algısı alt boyutu için .84, fiziksel yük alt boyutu için .85, sosyal yük ve duygusal yük alt boyutları için .82, zaman gereksinimi alt boyutu için .72'dir. Ölçek puanı 43 ile 215 arasında değişmektedir.⁽⁹⁾ Ölçeğin bu çalışmadaki cronbach alfa değeri .92'dir.

Etik İzinler: İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan (Tarih:16.06.2017, Karar No: 188) ve araştırmanın yürütüleceği

kurumlardan izin alınmıştır. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği ve Aile Yüku Değerlendirme Ölçeğinin yazarlarından kullanım için yazılı izinler alınmıştır.

Verilerin Değerlendirilmesi

Araştırmada verilerin analizi SPSS 22.0 istatistik paket programında gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya katılan bireylerin sosyo-demografik özellikleri sayı ve yüzde dağılımı olarak verilmiştir. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği ve Aile Yüku Değerlendirme Ölçeği'nin puan ortalamalarını incelemek için Pearson Korelasyon Analizi yapılmıştır. Tüm istatistiksel analizlerde $p < 0.05$ anlamlılık düzeyi temel alınmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışmada örneklem grubu farklı illerden seçilmemiş ve sonucunda sınırlı sayıda örnekleme ulaşılabilmemiştir. Aynı zamanda bu çalışma farklı yetersizlik grubundan çocuğu olan babaları kapsamamaktadır.

Bulgular

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan babaların %97'si (n:97) evlidir. Babaların %58'i (n:58) 38-49 yaş aralığındadır ve yaş ortalaması 42.15 ± 7.67 'dir. Babaların %27'sinin (n:27) lise mezunu, %26'sının (n:26) üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Babaların %70'inin sürekli bir işi vardır ve %99'u (n:99) zihinsel yetersizliği olan çocuğu ile birlikte yaşamaktadır. Araştırmaya katılan ailelerin %45'inin (n:45) ekonomik durumu orta düzeydedir, ayrıca %51'inin (n=51) oturduğu ev kiradır. Örneklemede yer alan ailelerin %79'u (n:79) çekirdek aile yapısındadır ve ailelerin %49'unun (n:49) iki çocuğu bulunmaktadır. Ailelerin %61'inin (n:61) çocuğunu geçiçi sürelerle bırakabileceği bir yakını varken, %39'unun (n:39) çocuğunu bırakabileceği bir yakını yoktur.

Tablo 2 incelendiğinde zihinsel yetersizliği olan çocukların %55'i (n:55) kız, %45'i (n:45) erkektir, %42'si (n:42) 7-12 yaş aralığındadır ve yaş ortalamaları 10.55 ± 5.28 'dir. Araştırmada yer alan çocukların %52'sinin (n:52) orta, %28'inin (n:28) ağır, %20'sinin (n:20) hafif düzeyde yetersizliği vardır. Çocukların %19'unun (n:19) tam dışı bir hastalığı vardır. Bu çocuklarda %11 (n:11) epilepsi, %3 (n:3) astım, %2 (n:2) hidrosefali, %2 (n:2) kalp hastalığı, %1 (n:1) kas hastalığı vardır. Zihinsel yetersizliği olan çocuk, araştırmaya katılan ailelerin %46'sının (n:46) ilk çocuğudur. Araştırmaya katılan ailelerin %4'ünde (n:4) diğer çocuklarda da yetersizlik vardır. Bu yetersizlik durumları, bedensel yetersizlik, zihinsel yetersizlik, Down Sendromu ve öğrenme güçlüğüdür.

Babaların Ebeveyn Öz Yeterliliği, Algılanan Sosyal Destek ve Aile Yüku ölçeklerinden aldıkları toplam puanlar ve alt boyut puanları Tablo 3'te gösterilmiştir. Algılanan Sosyal Destek ölçek toplam puanı 53.79 ± 17.06 , Ebeveyn Öz Yeterliliği Toplam

Tablo 1. Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Sosyodemografik Özellikleri

Durum	Ailenin Sosyodemografik Özellikleri	n	%
Babanın Medeni Durumu	Evli	97	97.0
	Bekar	3	3.0
Babanın Yaşı Ort:42.15±0.65 (Min:26, Max:61)	26-37	23	23.0
	38-49	58	58.0
	50-61	19	19.0
Babanın Eğitim Durumu	Okur Yazar	4	4.0
	İlkokul Mezunu	20	20.0
	Ortaokul Mezunu	23	23.0
	Lise Mezunu	27	27.0
Babanın Çalışma Durumu	Üniversite Mezunu	26	26.0
	Emekli	13	13.0
	Çalışmıyor	2	2.0
	Geçici İşlerde Çalışıyor	15	15.0
Babanın Çocukla Birlikte Yaşama Durumu	Sürekli Bir İş Var	70	70.0
	Evet	99	99.0
Ailenin Ekonomik Durumu	Hayır	1	1.0
	Çok kötü	5	5.0
	Kötü	14	14.0
	Orta	45	45.0
	İyi	35	35.0
Oturulan Evin Durumu	Çok İyi	1	1.0
	Kira	51	51.0
Aile Tipi	Kendi Evi	49	49.0
	Geniş	14	14.0
	Çekirdek	79	79.0
Çocuğun Bırakılabileceği Yakın Akraba Varlığı	Aile Apartmanı	7	7.0
	Evet	61	61.0
Ailedeki Toplam Çocuk Sayısı	Hayır	39	39.0
	1	25	25.0
	2	49	49.0
	3	17	17.0
	4	4	4.0
	5	5.0	

Ölçek puanı 88.99±23.31, Aile Yükü toplam ölçek puanı 128.7±31.87'dir.

Bulgularda ebeveyn öz yeterliliği toplam ölçek puanı ile ÇBASDÖ toplam ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki ($r:.365, p:.000$) saptanmıştır. Ebeveyn öz yeterliliği toplam ölçek puanı ile ÇBASDÖ özel bir insan alt boyutu arasında ve arkadaş alt boyutu arasında da istatistiksel olarak anlamlı ($r:.405, p:.000$) bir ilişki saptanmıştır (Tablo 4). Ebeveyn öz yeterliliği toplam ölçek puanı ile aile

Tablo 2. Zihinsel Engeli Olan Çocukların Özellikleri

Durum	Çocukların Sosyodemografik Özellikleri	n	%
Çocuğun Cinsiyeti	Kız	45	45.0
	Erkek	55	55.0
Çocuğun Yaşı Ort:10.55±5.28 (Min:1, Max:21)	0-6	23	23.0
	7-12	42	42.0
	13-21	35	35.0
Çocuğun Yetersizlik Düzeyi	Hafif	20	20.0
	Orta	52	52.0
	Ağır	28	28.0
Çocuğun Tanı Dışı Hastalık Varlığı	Evet	19	19.0
	Hayır	81	81.0
Çocuğun Tanı Dışı Hastalığının Adı	Astım	3	3.0
	Epilepsi	11	11.0
	Hidrosefali	2	2.0
	Kalp Hastalığı	2	2.0
	Kas Hastalığı	1	1.0
Soruları Cevaplanan Çocuğun Ailede Kaçını Çocuk Olduğu	Birinci çocuk	46	46.0
	İkinci çocuk	42	42.0
	Üçüncü çocuk	9	9.0
	Dördüncü çocuk	2	2.0
	Beşinci çocuk	1	1.0
Diğer Kardeşlerde Yetersizlik Varlığı	Evet	4	4.0
	Hayır	96	96.0
Diğer Kardeşlerde Bulunan Yetersizliğin Adı	Bedensel Yetersizlik	1	1.0
	Down Sendromu	1	1.0
	Öğrenme Güçlüğü	1	1.0
	Zihinsel Yetersizlik	1	1.0

Tablo 3. Babaların Algılanan Sosyal Destek ve Ebeveyn Öz Yeterliliği ile Aile Yükü Ölçek Puanları

	Min.	Maks.	Ort.	SS
Algılanan Sosyal Destek: Aile	4.00	29.00	21.16	6.34
Algılanan Sosyal Destek: Özel insan	4.00	28.00	15.30	7.31
Algılanan Sosyal Destek: Arkadaş	4.00	28.00	17.33	7.23
Algılanan Sosyal Destek: Toplam Puan	12.00	84.00	53.79	17.06
Ebeveyn Öz Yeterliliği Toplam Puan	27.00	120.00	88.99	23.31
Aile Yükü: Ekonomik	6.00	30.00	15.77	6.01
Aile Yükü: Yetersizlik Algısı	8.00	40.00	14.58	7.60
Aile Yükü: Sosyal	6.00	37.00	20.66	6.74
Aile Yükü: Fiziksel	5.00	25.00	16.91	5.78
Aile Yükü: Duygusal	11.00	93.00	38.50	11.10
Aile Yükü: Zaman	7.00	35.00	22.28	6.97
Aile Yükü: Toplam Puan	62.00	213.00	128.70	31.87

Tablo 4. Babalarda Algılanan Sosyal Destek ve Ebeveyn Öz Yeterliliği ile Aile Yüğü İlişkisi

Korelasyonlar													
		ASDÖ Aile	ASDÖ Özel bir insan	ASDÖ Arkadaş	ASDÖ Toplam	EÖÖ Toplam	Aile Yüğü Ekonomik	Aile Yüğü Yetersizlik algısı	Aile Yüğü Sosyal	Aile Yüğü Fiziksel	Aile Yüğü Duygusal	Aile Yüğü Zaman	Aile Yüğü Toplam
Algılanan Sosyal Destek	r	1											
Aile Alt Ölçek Puanı	p												
Algılanan Sosyal Destek	r	.360**	1										
Özel Bir İnsan Ölçek Puanı	p	.000											
Algılanan Sosyal Destek	r	.412**	.698**	1									
Arkadaş Alt Ölçek Puanı	p	.000	.000										
Algılanan Sosyal Destek	r	.701**	.859**	.876**	1								
Toplam Ölçek Puanı	p	.000	.000	.000									
Ebeveyn Öz Yeterliliği Toplam	r	.183	.291**	.405**	.365**	1							
	p	.068	.003	.000	.000								
Aile Yüğü Ölçeği	r	.161	.216*	.189	.232*	.259**	1						
Ekonomik Alt Ölçek Puanı	p	.111	.031	.060	.020	.009							
Aile Yüğü	r	-.042	.026	.044	.014	.051	.382**	1					
Yetersizlik Algısı Alt Ölçek Puanı	p	.680	.799	.664	.889	.615	.000						
Aile Yüğü Ölçeği	r	.132	.169	.218*	.214*	.118	.421**	.403**	1				
Sosyal Alt Ölçek Puanı	p	.192	.093	.029	.033	.244	.000	.000					
Aile Yüğü Ölçeği	r	-.081	.195	.123	.106	.088	.418**	.455**	.582**	1			
Fiziksel Alt Ölçek Puanı	p	.426	.052	.222	.295	.385	.000	.000	.000				
Aile Yüğü Ölçeği	r	.080	.272**	.232*	.245*	.128	.341**	.267**	.358**	.475**	1		
Duygusal Alt Ölçek Puanı	p	.428	.006	.020	.014	.204	.001	.007	.000	.000			
Aile Yüğü Ölçeği	r	.012	.211*	.059	.120	-.008	.350**	.307**	.350**	.541**	.657**	1	
Zaman Gerek-sinimi Alt Ölçek Puanı	p	.908	.035	.560	.235	.937	.000	.002	.000	.000	.000		
Aile Yüğü Ölçeği	r	.064	.259**	.209*	.223*	.145	.641**	.639**	.694**	.776**	.782**	.759**	1
Toplam Ölçek Puanı	p	.526	.009	.037	.026	.151	.000	.000	.000	.000	.000	.000	

** Korelasyon 0.001 düzeyinde anlamlıdır (2-tailed). * Korelasyon 0.005 düzeyinde anlamlıdır (2-tailed).

yükü ölçeğinin ekonomik alt boyutu ölçek puanı (r:.259, p:.009) ile istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

ÇBASDÖ toplam ölçek puanı ile aile yükü toplam ölçek puanı (r:.223, p:.026), aile yükü ölçeğinin ekonomik yük alt boyutu ölçek puanı (r:.232, p:.020), sosyal yük alt boyutu ölçek puanı (r:.214, p:.033), duygusal yük alt boyutu ölçek puanı (r:.245, p:.014) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. ÇBASDÖ özel bir insan alt boyutu ölçek puanı ile aile yükü ölçeği ekonomik yük alt ölçek puanı (r:.216, p:.031), duygusal yük alt boyutu ölçek puanı (r:.272, p:.006), zaman gereksinimi alt boyutu ölçek puanı (r:.211, p:.035), toplam ölçek puanı (r:.259, p:.009) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir (Tablo 4).

Tartışma

Zihinsel yetersizliği olan çocukların babalarında ebeveyn öz yeterliliği ve algılanan sosyal desteğinin aile yükü ile ilişkisini belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmada ebeveyn öz yeterliliği ile sosyal destek arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Merkel ve Wright'da Tip 1 diyabeti olan çocukların ebeveynlerinde sosyal destek ve öz yeterlilik arasında ilişki olduğunu belirlemişlerdir.⁽¹⁶⁾ Bu çalışmadan farklı olacak şekilde Nwoke ve arkadaşlarının bakımverenlerle yürütülen çalışmasında; sosyal desteğin öz yeterlilikle negatif yönde ilişkisi saptanmıştır.⁽¹⁷⁾ Bu konuda yapılan çalışmalar ile bizim çalışma sonuçlarımız doğrultusunda sosyal desteğin ebeveynlerin öz yeterliliklerini artırdığı değerlendirilmiştir. Hemşirelerin zihinsel engeli olan çocukların ailelerine yönelik danışmanlık girişimlerinde sosyal desteğinin geliştirilmesine yönelik önerileri aileler açısından yararlı olabilir.

Ebeveyn öz yeterliliği ile aile yükü arasındaki ilişki incelendiğinde ise; yalnızca ekonomik yük alt boyutunda anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Oysa ebeveyn öz yeterliliği arttıkça yükün azalması beklenebilir ancak çalışma sonucu bunu sadece ekonomik yük alt boyutunda desteklemektedir. Babalar toplumsal yapımızda aileye gelir getiren, aileyi geçindiren kişi olarak görüldüğünden dolayı ekonomik yükün ön plana çıkmış olduğu düşünülebilir. Bu çalışmadan farklı olacak şekilde Weiss ve arkadaşlarının çalışmasında aile yükü ile ebeveyn öz yeterliliği arasında anlamlı ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.⁽¹⁸⁾ Tunus'ta zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan ailelerle yapılan bir çalışmada, ebeveynlerin sosyoekonomik düzeyi ile aile yükü arasında ilişki olduğu ve ekonomik düzey düştükçe aile yükünün arttığı belirlenmiştir.⁽¹⁹⁾ Yine bu çalışmayla benzer olacak şekilde Oh ve Lee'nin zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerle yaptığı çalışmada; ekonomik yük arttıkça duygusal yükün de arttığı görülmüştür.⁽²⁰⁾ Ekonomik güçlükler aileler açısından çoğu zaman öncelikli konumdur. Engelli çocukların ailelerinin kendilerine sunulan ekonomik haklarından en üst düzeyde yararlanması, ailelerin ekonomik güçlüklerini azaltarak ebeveynleri, aileleri olumlu yönde etkileyebilir.

Bu çalışmada ÇBASDÖ toplam ölçek puanı ile aile yükü toplam ölçek puanı, ekonomik yük alt boyutu ölçek puanı, sosyal yük alt boyutu ölçek puanı, duygusal yük alt boyutu ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı zayıf bir ilişki olduğu görülmektedir. Özellikle de ÇBASDÖ özel bir insan alt boyutu ölçek puanı ile ekonomik yük, duygusal yük, zaman gereksinimi ve aile yükü toplam ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı zayıf bir ilişki görülmektedir. Bu çalışmayla benzer olacak şekilde Carlson ve Miller'in çalışmasında ebeveynlerde aile yükü ile sosyal destek arasında ters yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.⁽²¹⁾ Cohen ve arkadaşlarının çalışmasında eş desteğinin babalarda psikolojik semptomların görülmesini azalttığı⁽²²⁾, Tomasimo ve arkadaşlarının çalışmasında akras sosyal desteğinin depresyonu azalttığı⁽²³⁾ ve Nwoke ve arkadaşlarının Nijerya'da bakımverenlerle yapılan çalışmasında da sosyal desteğin stresi azalttığı belirlenmiştir.⁽¹⁷⁾ Benzer şekilde Bahar ve arkadaşlarının çalışmasında yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin sosyal destek kaynaklarına sahip olma düzeylerinin annelerde depresyon seviyesi üzerinde etkili olduğu bulunmuştur.⁽²⁴⁾ Karadağ'ın çalışmasında ise; annelerin sosyal destek düzeyi arttıkça, umutsuzluk seviyelerinin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.⁽¹¹⁾ Benzer olarak ergenlerle yapılan bir çalışmada da sosyal destek ve öz yeterliliğin düşük olmasının anksiyete ile ilişkili olduğu saptanmıştır.⁽²⁵⁾ Zihinsel yetersiz çocuğu olan ailelerle yapılan bir çalışmada sosyal destek ile aile birliğinin güçlendirilmesi kuvvetli şekilde ilişkili bulunmuştur.⁽²⁶⁾ Buradan yola çıkarak zihinsel yetersizliği olan çocukların ailelerinde aile içi dayanışma ve desteğinin geliştirilmesine ve sosyal destek sistemlerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalara ağırlık verilmesi gerektiği değerlendirilmiştir.

Sonuç

Bu araştırmada, ebeveyn öz yeterliliği ile algılanan sosyal destek arasında, aile yükü ölçeğinin ekonomik alt boyutu ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Çalışmada babaların algıladığı sosyal destek ile aile yükü arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre zihinsel yetersiz çocuğu olan babaların yaşadığı stres, algıladığı sosyal destek, öz yeterlik algısı ve aile yüklerinin belirlenmesine yönelik farklı il ve kültürlerde, daha büyük ve farklı örneklem gruplarıyla araştırmaların yapılması önerilmektedir. Bu araştırmada babaların algıladığı sosyal destek arttıkça aile yükünün azaldığı görülmüştür. Bu sebeple ülkemizde, zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip babaların ve annelerin ulaşabileceği kurumsal ve sistemli destek hizmetlerin yaygınlaştırılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

1. Ataman A. Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim. In: Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş (2). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık; 2003. p. 9-30.
2. Sarı HY. Zihinsel engelli çocuğu olan ailelerde aile yüklenmesi. C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi. 2007;11(2). Available from: <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/1612.pdf>
3. Aksoy V, Diken IH. Annelerin ebeveynlik öz yeterlik algıları ile gelişimi risk altında olan bebeklerin gelişimleri arasındaki ilişkiyi inceleyen

- araştırmalara bir bakış. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi. 2009;10(1):59-68. Available from: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/39/1414/15967.pdf>
4. Cavkaytar A, Aksoy V, Ardic A. Ebeveyn öz yeterlik ölçeği geçerlik ve güvenilirlik çalışmasının güncellenmesi. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*. 2014; 4(1):69-76. Available from: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/17575>
 5. Çetin F, Yeloğlu HO, Basım HN. Psikolojik dayanıklılığın açıklanmasında beş faktör kişilik özelliklerinin rolü: Bir kanonik ilişki analizi. *Türk Psikoloji Dergisi*. 2015;30(75):81-92. Available from: <http://www.turkpsikolojidergisi.com/PDF/TPD/75/06.pdf>
 6. Şentürk M, Varol Saraçoğlu G. Eğitilebilir Zihinsel, Bedensel Engelli Çocuğa Sahip Olan ve Olmayan Ailelerin Aileden Algıladıkları Sosyal Destek İle Depresyon Düzeylerinin Karşılaştırılması. *International Journal of Basic&Clinical Medicine*. 2013;1(1):40-9. Available from: <http://dergipark.gov.tr/ijbcm/issue/7989/104890>
 7. Elçi Ö. Predictive Values of Social Support, Coping Styles And Stress Level in Posttraumatic Growth And Burnout Levels Among The Parents of Children With Autism [master's thesis]. Ankara: Middle East Technical University, Graduate School of Social Sciences; 2004. Available from: <https://etd.lib.metu.edu.tr/upload/12605093/index.pdf>
 8. Eker D, Arkar H, Yaldız H. Çok boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin gözden geçirilmiş formunun faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*. 2001;12(1):17-25. Available from: <http://www.turkpsikiyatri.com/C1251/cokBoyutluAlgılanan.pdf>
 9. Sanı HY, Başbakkal Z. Zihinsel engelli çocuğu olan ailelerde aile yükü değerlendirme ölçeğinin geliştirilmesi. *Journal of Anatolia Nursing and Health Sciences*. 2008;11(3):86-95. Available from: <http://dergipark.gov.tr/ataunihem/issue/2642/33992>
 10. Coşkun Y, Akkaş G. Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyleri ile sosyal destek algıları arasındaki ilişki. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2009;10(1):213-27. Available from: http://kefad.ahievran.edu.tr/InstitutionArchiveFiles/f44778c7-ad4a-e711-80ef-00224d68272d/d1a3a581-af4a-e711-80ef-00224d68272d/Cilt10Sayi1/JKEF_10_1_2009_213_227.pdf
 11. Karadağ G. Engelli çocuğa sahip annelerin yaşadıkları güçlükler ile aileden algıladıkları sosyal destek ve umutsuzluk düzeyleri. *TAF Preventive Medicine Bulletin*. 2009;8(4):315-22. Available from: https://www.ejmanager.com/mnstemp/1/khb_008_04-315.pdf
 12. Essex EL, Hong J. Older caregivingparents: division of household labor, marital satisfaction and caregiver burden. *Family Relations*. 2005;54(3):448-60. Available from: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1741-3729.2005.00330.x>
 13. Mak WWS, Ho, GSM. Caregiving perceptions of chinese mothers of children with intellectual disability in Hong Kong. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*. 2007;20(2):145-56. Available from: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1468-3148.2006.00309.x>
 14. Hodge D, Hoffman CD, Sweeney DP. Increased psychopathology in parents of children with autism: Genetic liability or burden of caregiving? *Journal of Developmental and Physical Disabilities*. 2011;23(3):227-39. Available from: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10882-010-9218-9>
 15. Sivrikaya T, Tekinarslan İÇ. Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Annelerde Stres, Sosyal Destek ve Aile Yükü. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*. 2013;14(2):17-29. Available from: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/39/1830/19262.pdf>
 16. Merkel RM, Wright T. Parental self-efficacy and online support among parents of children diagnosed with type 1 diabetes mellitus. *Pediatr Nurs*. 2012 Nov-Dec;38(6):303-8. Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/23362628>
 17. Nwoke MB, Onuigbo EN, Odo VO. Social support, self-efficacy and gender as predictors of reported stress among inpatient caregivers. *The Social Science Journal*. 2017;54(2):115-9. Available from: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0362331916300301>
 18. Weiss JA, Tint A, Paquette-Smith M, Lunskey Y. Perceived self-efficacy in parents of adolescents and adults with autism spectrum disorder. *Autism*. 2016;20(4):425-34. Available from: <http://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1362361315586292>
 19. Thabet B, Sallemi R, Hasri I, Zouari L, Kamoun F, Zouari N, et al. Psycho-emotional impact of a child's disability on parents. *Arch Pediatr*. 2013;20(1):9-16. Available from: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0929693X1200471X>
 20. Oh H, Lee EO. Caregiver burden and social support among mothers raising children with developmental disabilities in South Korea. *International Journal of Disability, Development and Education*. 2009;56(2):149-67. Available from: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10349120902868624>
 21. Carlson JM, Miller PA. Family burden, child disability, and the adjustment of mothers caring for children with epilepsy: Role of social support and coping. *Epilepsy Behav*. 2017;68:168-73. Available from: [https://www.epilepsybehavior.com/article/S1525-5050\(16\)30390-0/fulltext](https://www.epilepsybehavior.com/article/S1525-5050(16)30390-0/fulltext)
 22. Cohen SR, Zeedyk S, Tipton LA, Rodas NV, Blacher J. Fathers of children with or without ID: Understanding long-term psychological symptoms. *J Intellect Disabil Res*. 2016;60(4):295-307. Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4925317/pdf/nihms721667.pdf>
 23. Tomasino KN, Lattie EG, Ho J, Palac HL, Kaiser SM, Mohr DC. Harnessing Peer Support in an Online Intervention for Older Adults with Depression. *Am J Geriatr Psychiatry*. 2017;25(10):1109-19. Available from: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1064748117303081>
 24. Bahar A, Bahar G, Savaş H. A, Parlar S. Engelli çocukların annelerinin depresyon ve anksiyete düzeyleri ile stresle başa çıkma tarzlarının belirlenmesi. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*. 2009;4(1):97-112.
 25. Raknes S, Pallasen S, Bjaastad JF, Wereland GJ, Hoffart A, Dyregrov K, et al. Negative Life Events, Social Support, and Self-Efficacy in Anxious Adolescents. *Psychol Rep*. 2017;120(4):609-26. Available from: <http://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0033294117699820>
 26. Santos MA, Pereira-Martins ML. Coping strategies adopted by parents of children with intellectual disabilities. *Cien Saude Colet*. 2016;21(10):3233-44. Available from: http://www.scielo.br/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1413-81232016001003233&lng=en&rm=iso&tlng=en